

LUND UNIVERSITY

Ting som tidsmaskiner

Wienberg, Jes

Published in:

META: Medeltidsarkeologisk tidskrift

1995

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Wienberg, J. (1995). Ting som tidsmaskiner. *META: Medeltidsarkeologisk tidskrift*, 66-72.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Ting som tidsmaskiner

Jes Wienberg

Abstract

Objects as time machines

Firstly this article proposes that museums prevent archaeological objects from functioning as "time machines" by removing traces of their age and by hindering close contact with visitors. The article also questions the need for more museums as their growing number represent an utopia of keeping the pace with modernization or even vanquishing time itself.

Tidsturisme

For omkring 100 år siden skrev englænderen H. G. Wells en roman, som formyede science-fiction genren, "The Chronic Argonauts" (1888), senere kendt som "The Time Machine" (1895). Forskeren havde her konstrueret en maskine, som tillod ham at rejse både tilbage i tiden og ind i fremtiden (Wells 1976).

Hvem har ikke leget med tanken om at rejse i tiden, på sporet efter den tabte tid, genopleve barndommens lykkelige øjeblikke? Gå tilbage for at handle anderledes i afgørende valg situationer, eller af nysgerrighed besøge fjerne tider, opleve slaget ved Lützen eller vandre i middelalderens Lund?

Er det da muligt at rejse i tiden? Findes tidsmaskiner? Eller er vi fanget af et flygtigt præsens?

Spørger vi fysikere, f. eks. Stephen Hawking, får vi svaret: Tiden er irreversibel! Termodynamikkens 2. lov dikterer tidspilens retning fra perfektum over præsens til futurum. Universets uorden eller entropi vil vokse med tiden. Ikke engang om 10 milliarder år, når universet måske trækker sig sammen, vil vi kunne opleve livet baglæns. Vi vil altså aldrig se ituslædede kopper samle sig og hoppe tilbage på bordet (Hawking 1988).

Men det er ikke sandt. For i fantasien er verden et uendeligt tidsrum, der overskrider nuets grænser. Og rejsemidlerne er utallige. Vi rejser i drømmen, anvender bogen, fotografiet, filmrullen, museumsudstillingen. Vi deltag i den levende fortid, besøger de mange fortidsbyer som vokser frem disse år, eller deltag i Visbys middelalderuge som kreative anagrammer, og snart kan vi "tidsturiste" i datorenes "virtual reality". Tidsmaskiner er allerede virkelighed!

Ting som tidsmaskiner

Gamle ting, alt fra fornerne ankvitær til sidste redskaber sætter fantasien i gang. De ændrer om fortiden og lokker til en tidsrejse.

Som eksempel kan jeg nævne et fragment af et stenøjlsbæger, fundet på Lagmandsvej i Skanør, engang drejet i Siegburg i Tyskland. Det er et masseprodukt, men vi kan endnu se fingeraftryk af pottemageren. Det blev sejlet på en kogge til Skånermarkedet, måske anvendt som ølbæger af en tørstende tysk købmand i 1400-årene. Og en sommerdag, når varmen lå tungt over markedspladsen, blev bægret tabt i rusen, trampet itu og efterladt. Her lå det i skår, til det blev genopdaget af en arkæolog 500 år senere. Siden havnede det på museum.

Museet er blot ét medium blandt mange, der formidler fortiden. Museet skal konkurrere om opmærksomhed med bøger, teater, film, charterrejser og hængeskøjens drøm. Men museet har én unik sag, den ægte ting, nært ved til en 3-dimensionel fortid, der burde kunne appellere til alle vore sanser (fig. 1).

Arkæologiens eventyr

Arkæologen er den, som finder disse ægte gamle ting. Arkæologen fravriste jorden dens hemmeligheder. Som arkæologer er det vor profession, vort privilegium, at fremgrave og tolke fortidens ting. Det er mest et ensformigt slid, men kan også være et eventyr, som det symboliseres af filmhelten Indiana Jones.

Lad mig præsentere mytologiens arkæologi og arkæolog med to citater fra Anne Terry White's bog "Lost Worlds. Adventures in Archaeology", på svensk "Rolig arkæologi" (1945):

"Vi kallar dessa forskare arkeologer - de som undersöker gamla ting. De är proppade med lärdom. De kan läsa döda och bortglömda språk och tyda tecken, som för oss ser ut som ett puzzle. De kan avgöra under vilken period en egyptisk statyett skapats, till vilket skede en krukskära hör, vem som byggt en bit av en vitrande mur." (White 1945 s 8)

"De äventyr som arkeologerna kastar oss in i är lika skräckindagande som de upptäckter de gör. De skyfflar upp ökensanden och stiger ner i en grav som varit förseglad under tretusen år, och därtill finner de skatter som fyller ett museum. De sätter på sig dyrkardräkt och hämtar upp ädelstenar och guld ur en helig källa. De lugger sig igenom genom djungel och finner städer som legat öde i århundraden. De gräver sig igenom en kulle och bringar i dagen förgätna kungars palats. De arbetar sig igenom ett helt bibliotek av lertavlor för att finna berättelsen om syndaffloden eller avslöjar den hemligheter som döljes av en mörk pyramid." (White 1945 på omslagets baksida)

Selv har jeg ikke afsløret mørke pyramiders hemmeligheder, men nok oplevet eventyret, mærket tidens vingesus: Engang i Jylland, da jeg i en jernaldergrav

afdækkede et romersk glasfad med jagtmotiv. Da jeg i Sigunæs "svartjord" pludselig holdt på et fragment af opstandelsesæg. Og da jeg i gulvet til en skånsk ødekirke fandt tabte mønter fra Magnus Erikssons regeringstid. Men hvilken skuffelse at gense disse fund på museum.

Tidsløse ting

Helt ærligt, jeg finder det ofte enormt søvndyssende at besøge museer, trods både uddannelse og praktisk erfaring. Jeg er ambivalent, burde jo være interesseret, men finder som regel, at eventyret er bortblæst. Den svimlende fornemmelse af tidsrejse udebliver. Hvorfor så kedelige museer?

Tingene er blevet tidsløse. Sporene af tiden er omhyggeligt udviskede. Gennem konservering og rekonstruktion fremstår tingene uden tidsdybde. I stedet for et fragment, ser vi et rengjort og sammenlimet, måske gipset bæger.

Og vil jeg virkelig se tingene, er det nødvendigt med forberedende telefonsamtaler eller brevveksling, at passe aftalte tider, passere adskillige døre som skal oplåses med nogen som følger med. Måske at bære besøgskort og helst handsker. Er museet bange for at jeg skal stjæle min tidssoveneri, eller bange for at tingen skal flygte?

Tingene er fanget i museerne, indlåste bag glas og alarm, helt urørlige. Som arkæologen Bjørnar Olsen har påpeget med en henvisning til Michel Foucault, har museerne en påfaldende lighed med magtens arkitektur, med fængsler og hospitaler (Olsen 1993). I museet er fortiden disciplineret. Tænk bare på Malmö Museum, der engang var fængsel, Historiska Museet i Lund, der var bygget som bisperesidens og Landskrona museum, der engang var militærkaserner.

Har ikke den saglige information og sikkerheden fået for stor prioritet? Er det museernes opgave at opfostre, at disciplinere, at beskytte fortidens ting mod nutidens mennesker? Ja, lever museerne op til denne omformulering af Vilhelm Mobergs ord: "*Jag försöker närma tingen till de levande människorna och de levande människorna till tingen*"?

Fundbjerg

Udstillingen er imidlertid blot toppen af et stort isbjerg. Bag hver udstillet ting gemmer sig yderligere tusindvis af ikke-udstillede ting.

I museernes magasiner opbevares det såkaldte "fundbjerg", der kan give arkæologen og antikvarien mardrømme. Bjerget indholder talrige fund, som er fremkommet ved udgravninger. Ofte er de nødtørftigt dokumenterede, har behov af konservering og absolut behov af mening, altså for at blive udnyttet i forskning og formidling. Hovedparten er hverdagssting, som sjældent er særlig eventyrlige eller kostbare.

Arkæologernes forhold til fundbjergene er skiftende: Alt skal bevares, alt er brugbart, alt er vort kulturarv! Eller masse materialet er uarvendeligt i moderne forskning!

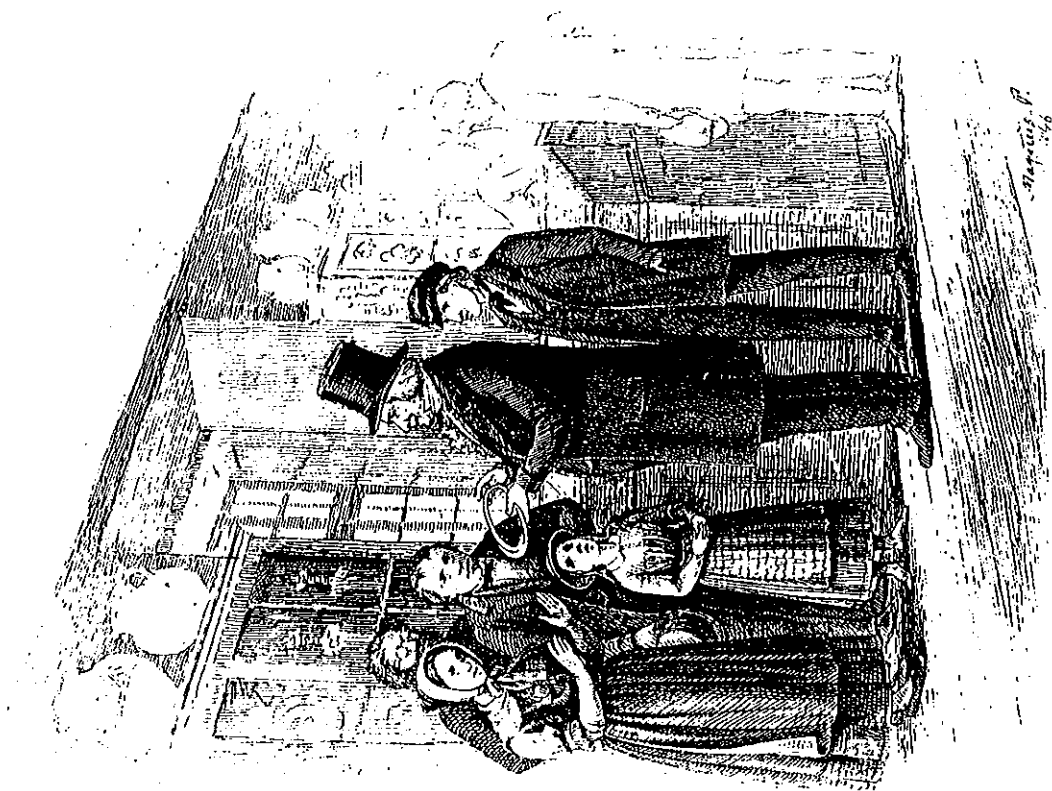

Fig. 1. Nærhed og nysgerrighed: Christian Jürgensen Thomsen viser rundt i Oldsags-museets udstilling på Christiansborg. Tegning af J. Magnus Petersen. Efter Jensen 1992.

71

**DE STATSANERKENDTE
MUSEER**
Silkeborg Museum
Gudenåmuseet

**SKIVE
MUSEUM** Nordjysk
Historiansamling

LUDVIGSLYST Herring Kunstmuseum
Danmarks Cykelmuseum
Skissernes museum

FUR MUSEUM
GEORG OPGA RØDVIIG
SKIBSMOTOR
MUSEUM

Cirkusmuseet
Holebø
Kunstmuseum i Rold
Skanderborg Museum
Lemvig Museum

JENLE VIKINGEBORGEN VIBORG Silkeborg Kunstmuseum
FYRKAT STIFTSMUSEUM

Kulturen Eimuseet
- alla tidens museum -

STOBBERI MUSEUM UULBERG Fremfremnings

MUSEET

Märkligt museum G1. Rye Mølle & Træskmuseum
Jysk Automobilmuseum

med mossiga märken G1m Klusterhuset Struer museum
Tygge-
FRILANDSMUSEUM

**Tygge-
gummi**

Framtidens museum Museum fortæller Blichers historie
Evgkünstlerens landsby-museum på

Fig. 2. Museumsbjergtet: Postmoderne pluralisme eller accelererende nostalgia?

Dokumentere, prioritere og bortkaste! Vi ser brugen af især kvantitative metoder for at få overblik og beherske massestoffet med holistiske funktionsanalyser med den konsekvens, at fortidens liv og mennesker forsvinder bag cifre, statistik og stabler (Artikler i Modig 1994). Hvorfor dette behov for at tidstunne? Hvorfor skal vi samle, bevare, udforske og udstille gamle ting? Og hvordan er vi havnet i en situation, hvor de gamle ting udgør et truende fundbjerg?

Museumsbjergtet

Spørgsmålene kunne have fået andre formuleringer. Hvad er historiens eller museets rytme? Eller hvordan etablerer og bruger vi fortiden?

Fortiden kan anvendes som et argument for national ekspansion eller moralsk opfostring, som tidsfordriv, som turistindustri, som afsæt til fremtiden. Vi kan lære af fortiden for at forbedre, bevare eller tilbageføre. Fortiden bliver tilsyneladende anvendt til lidt af hvert, alt fra tankeflugt til historisk begrundet etnisk udrensning.

Men bagved de fleste synspunkter finder vi Vesterlandets rasløse vilje til fornyelse, troen på forandringen. Det moderne, har skabt et enormt behov af tradition og kontinuitet. Og vi har eksporteret moderniteten til hele verden lige som museerne.

Vi ser fremvæksten af museer fra renæssancens ranteskabinet til nutidens bymuseer i tæt sammenhæng med samfundets stadig hastigere udvikling. Moderniteten og museet er siamesiske tvillinger, indbyrdes forbundne og afhængige skønt umiddelbart hinandens modsætninger.

I opposition til forskningsrapporten fra Linköping Universitet kaldt "Modernisering och kultur" (Anshelm 1993), vil jeg ikke se nogen modsætning mellem fremskridtet og fortiden. Kultur arven er ingen ar, intet givet, lige som kultur er et flerlydigt begreb. Kultur arven er en moderne konstruktion, der har fulgt genrøjsningen af det "nationale", af den nationale historie. Her behøves lidt dekonstruktion og kritik. En del af vor samtid udskilles som kultur ar og K-mærkes. Det er moderniseringen, som føder kultur arven, lige som moderniseringen direkte fremkalder vor arkæologiske fundbjerg.

Museernes samlinger vokser stadigt, lige som museernes antal vokser (fig 2). Ikke en region, ikke en købstad med respekt for sig selv uden et museum. Næsten hver uge kan jeg læse om et nyt mere eller mindre bizart museum. Senest var det et museum for Volkwagens "bubbla" som åbnes i Pålsboda udenfor Hallsberg.

Hvorlænge kan det fortsætte? Behøver vi flere museer? Hvem skal besøge alle disse museer? Eller hvem skal udforske alle disse gamle ting?

Myten om museet

Den provokative pessimist Georg Henrik von Wright har punkteret den vesterlandske myte om fremskridtet. Fremskridtet hverken kan eller bør fortsætte. Og vi kan formulere samme kritik af den eksponentielle vækst i fund og museer.

Kan og bør museerne opretholde et utopisk ideal om at holde trit med moderniseringen? Indsamle stadig flere gamle ting, som det er urealistisk at dokumentere, konservere, udforske, magasinere og udstille? Skal vi ikke hellere prioritere blandt ting og museer, inden vi tvungent dertil? Vikan alligevel ikke vende tidspilen. Udviklingen går nødvendigvis fra orden til uorden!

Jes Wienberg er fil dr og universitetslektor i middelalderarkæologi ved Lunds Universitet.

Note

Teksten gengiver et foredrag til "Tingens hemligheder", et idéseminarium på Kulturen i Lund 19 maj 1994. En tak til Inge Dam, Nyborg, for tålmodig sproggranskning.

Litteratur

- Anshelm, J. (red.) 1993. *Modernisering och Kulturarv. Essäer och uppsatser*.
 Jensen, J. 1992. *Thomsens Museum. Historien om Nationalmuseet*.
 Hawking, S. W. 1988. *Hawking's Univers. Fra Big Bang til Sorte Huller*.
 Modig, A. (red.) 1994. *Arkeologiska massfynd. Seminaret "Det arkeologiska massmaterialet" den 5 juni 1991*.
 Olsen, B. 1993. Det arkeologiske museum, momenter til en kritikk. *Nordisk Museologi 1993 nr 1*.
 Wells, H. G. 1976 (1 udg. 1895). *Tidsmaskinen*.
 White, A. T. 1945. *Rolig Arkeologi*.
 von Wright, G. H. 1993. *Myten om framsteget. Tankar 1987-1992 med en intellektuel självbiografi*.